

Клима, Работни Места и Праведност За зелена и социјално праведна транзиција

Проект Праведна Транзиција на GEF – Работен документ

Мари-Моник Франсен и Дирк Холеманс

Клима, Работни Места и Праведност За зелена и социјално праведна транзиција

Проект Праведна Транзиција на GEF – Работен документ
Мари-Моник Франсен и Дирк Холеманс

Декември 2020



Дизајн: Nuno Pinto da Cruz

Проектен Координатор на GEF: Адриан Тот, Зелена Европска Фондација (GEF)

Зелена Европска Фондација (GEF)

Rue du Fossé – 1536 Luxembourg
Brussels Office: Mundo Madou
Avenue des Arts 7-8, 1210 Brussels
Tel: +32 2 329 00 50
E-mail: info@gef.eu
Website: www.gef.eu

ОИКОС Тинк-тенк (OIKOS)

Drongenstationstraat 13
9031 Ghent
Belgium
info@oikos.be
www.oikos.be

Објавено од Зелената Европска Фондација (GEF) со поддршка на националниот партнер Тинк-тенк ОИКОС.

Зелената европска фондација (GEF) е политичка фондација на европско ниво чија мисија е да придонесе кон енергична европска сфера на дебата и да поттикне поголема вклученост на граѓаните во европските политики. GEF се стреми да ги етаблира дискусиите за европските планови и политики внатре и надвор од Зеленото политичкото семејство. Фондацијата делува како лабораторија за нови идеи, нуди прекугранично политичко образование како и платформа за соработка и размена на Европско ниво.

Белгискиот **Тинк-Тенк ОИКОС** се стреми кон трансформативни промени преку поттикнување на општествената дебата од социо-еколошка перспектива. На семинари и предавања, во книги и извештаи, ОИКОС се осврнува на различните димензии на овој пат на промени: од анализа до алтернативи. ОИКОС им нуди на граѓаните можност да разменат свои видувања и да постават заеднички процес на учење. Понатаму, ОИКОС соработува со академски мрежи за преведување на врвни научни истражувања кои ќе бидат за пошироката јавност.

“Оваа публикација е реализирана со финансиска поддршка на Европскиот парламент. Европскиот парламент не е одговорен за содржината на овој проект “.

Можете да нарачате бесплатни копии од оваа публикација со испраќање на барање по е-пошта на info@gef.eu



За авторите

Мари-Моник Франсен е член на белгискиот зелен Тинк-тенк ОИКОС. Таа е магистер по културолошка антропологија: одржливо граѓанство од Универзитетот во Утрехт и има Универзитетска диплома по социологија и антропологија од Универзитетот Сент Луис во Брисел. Таа има голема страст за екологијата, обновување на екосистемот (преку реставрирање на природата во својата првобитна состојба), за граѓанското однесување во животната средина како и за прогресивни социо-еколошки иницијативи.

Дирк Холеманс е основач и директор на белгискиот зелен Тинк-тенк ОИКОС. Студирал биоинженеринг на Универзитетот во Гент, а исто така има и академски дипломи по филозофија и применета деловна администрација. Претходно бил пратеник во Парламентот на Фландрија и градски советник во Гент од Партијата на зелените. Неговите главни интереси се околу основните заеднички природни ресурси (commons), еколошката економија, зелени градови и политичка екологија. Тој го објави трудот „Слобода и општество. Кон социјално-еколошко општество“ (достапно на Анг / Фра / Гер / Унг / Шпа).

За проектот

овој труд е дел од транс-националниот проект “Праведна Транзиција” на Зелената европска фондација. Проектот го разгледува прашањето за трансформација од екстрактивна во регенеративна економија на правичен и рамноправен начин за да се најде потребната поддршка од населението. Проектот е фокусиран на собирање и споделување на различни согледувања околу развојот на идни стабилни планови и политики, развиени на внимателен начин земајќи ги во предвид локалните специфичности.

Овој Проект, во име на GEFе координиран од ОIKOS (Белгија), заедно со партнерите на Проектот: Green House Think - Tank (Велика Британија), Institut za Političku Ekologiju (Хрватска); Здружение за Одржлив Социо-Економски Развој ИЗГРЕЈСОНЦЕ - Скопје (РС Македонија), Transición Verde (Шпанија), Federation of Young European Greens (FYEG) и Networked (Србија).



Вовед

Одржливиот развој, како концепт кој доминираше во јавната дебата за социо-еколошките предизвици со децении, ветуваше истовремен развој на луѓето, планетата и профитот. Сепак, во последниве години, нееднаквоста се искачи на историски максимум (Пикети, 2013). Финансиската криза од 2008 година предизвика најтежок економски шок уште од 1930-тите години, а тоа доведе до сиромаштија милиони луѓе ширум светот (Александар, 2010). Покрај тоа, од 2015 година наваму, ние преминавме четири од девет планетарни граници, а со тоа во четири од деветте критични параметри го надминавме капацитетот на планетата (Стефен и други автори, 2015) Како глобално општество, на тој начин истовремено се соочуваме со се поголем број кризи кои не принудуваат да направиме длабоки промени (Бранд, 2016).

Зголемената важност на концептите како што се “транзиција“ и “трансформација“ - кои често се користат идентично - ја одразува растечката перцепција дека се потребни структурни промени во нашата општествена архитектура. Концептот на „Праведна транзиција“ е воведен како сеопфатна рамка за водење на нашата трансформација кон еколошки општества на начин кој е социјално правичен и рамноправен. Со развојот на овој концепт, работничките синдикати и движењата за климатските промени ја истакнуваат потребата за системска трансформација. „Праведна транзиција“ вклучува фундаментални промени, не само во клучните системи за производство и потрошувачка како што се енергијата, транспортот, земјоделството и храната, туку и во инфраструктурата, општествените вредности и политиката (Хејен, Менцмер, Волф, Безнеа и Вилијамс, 2020). Покрај тоа, се нагласува потребата за глобална промена кон хуман и фер економски систем, со здрави еко-системи, здравствена заштита, јавни услуги, и со образованието и културата во својата основа.

Основните научни извештаи од поновата историја, исто така, ја истакнуваат оваа потреба. Извештајот од 2019 година на Меѓувладината научно-политичка платформа за биодиверзитет и екосистемски услуги (ИПБЕС) изјавува дека „целите за 2030

година и понатаму може да се постигнат само преку трансформативни промени во економските, социјалните, политичките и технолошките фактори“. Во овој извештај, трансформативните промени се дефинирани како „фундаментална и системска реорганизација преку технолошки, економски и социјални фактори, вклучувајќи и парадигми, цели и вредности“. Од своја страна, извештајот на IPCC за 2018 година, “Глобално затоплување од 1,5 °C”, наведува дека: ограничување на затоплувањето до 1,5 °C од пред-индустриските нивоа ќе бара трансформативните системски промени да се интегрирани со одржливиот развој. Таквата промена ќе бара забрзување и надградување на имплементацијата со далекусежни, повеќестепени и меѓусекторски граници за ублажување и решавање на климатските промени. Ваквата системска промена ќе треба да биде поврзана со поддржувачки активности за адаптација, вклучително и трансформативна адаптација, особено за линиите што привремено надминуваат 1,5 °C“ (IPCC, 2018: 315).

Појавата на движењето на жолтите елечи (gilets jaunes) во Франција го илустрира фактот дека воведувањето “еколошки“ политики без да се земе во предвид социјалната правда не може да функционира. “Во суштината на [наративите за одржливост и колебањето кон нив] лежи стравот дека со решавањето на монументалниот климатски предизвик неизбежно ќе треба да избереме помеѓу заштитата на планетата или заштитата на работниците и економиите кои ги одржуваат потребите на населението. Идејата дека заштитата на животната средина и заштитата на работните места се некомпатибилни [...] се провлекува низ социјалните, политичките и географските поделби“. (UNRISD, 2018: 3). Единствено визијата за транзиција која ќе ги земе во предвид комплексноста, контекстот и меѓусебната поврзаност на многубројните предизвици со кои се соочуваме, ќе може да не доведе до радикалната промена која ни е итно потребна.

Кризата “Ковид-19“ уште повеќе го забави процесот и потребата од длабоки, трансформативни промени. Пандемијата и нејзините последици уште повеќе ја засилија нееднаквоста ширум светот, а најмногу страдаа загрозените категории од населението. Кризата ги нагласи и



главните недостатоци на хиперглобализацијата, како што се негативните ефекти на нашата зависност од глобалните синџири на снабдување врз основните човекови права како што се здравствената заштита и пристапот до храна (ван де Пас, 2020). Исто така, се покажа дека демократските влади можат да го имаат главниот збор во економијата и дека граѓаните се подготвени да си помогнат меѓусебе но и на оние на кои им е тоа најпотребно. Да се искористат колосалните национални и европски буџети за помош за враќање на бизнисите како претходно - *business as usual*, би била катастрофална грешка. Сепак, во многу земји, овој вид на “закрепнување“ веќе се случува. Работите, сепак, можат да бидат и поинакви: пандемијата нуди можност за изработување на сеопфатен план, комбинирајќи решенија за самата пандемија, но и за непосредната закана од глобалното затоплување и еколошкиот колапс.

Во вакви околности, јасно е дека треба да ја применуваме Праведната транзиција во поширока смисла на зборот за да си обезбедиме иднина. Пандемијата само ја засили потребата од пазарна регулација, цврсти влади и зголемено учество на граѓанскиот сектор. Економската помош од владите кон деловните субјекти кои претрпуваат загуби како резултат на Ковид-19 треба да биде придружена со обврзувачките закони и регулативи од животната средина. На Европско ниво, меѓу другото, неопходна е понатамошна елаборација на Механизмот за праведна транзиција предвиден во Зелениот Договор. Но уште поголема е важноста на Праведната транзиција на глобално ниво.

Историјат

Концептот на “праведна транзиција“ е првпат споменат во 70-тите години на минатиот век, кога на работниците во нафтената, хемиската и нуклеарната индустрија во САД им беа загрозени работните места заради донесените законски регулативи од животната средина (Галгочи, 2018). Во 1993 година, лидерот на овие синдикати во САД, Тони Мазоки, се залагаше за фонд што “ќе обезбеди финансиска поддршка и можност за високо образование за работниците раселени заради спроведување на законите за заштита на животната средина“ (Галгочи, 2018). До крајот на 90-тите години, праведната транзицијата беше вметната во вокабуларот на бројни синдикати во Северна Америка, а концептот понатаму беше превземен и од меѓународните синдикати. Како резултат на ова потекло, концептот на праведна транзиција првично беше сфатен како програма за поддршка на работниците чии работни места беа загрозени заради спроведување на регулативи од животната средина. Две клучни карактеристики на ова првично толкување сè уште опстојуваат до денес. Прво, дека праведната транзиција не е социјална помош, туку сеопфатен

Со зголемената стапка на сиромаштија и нееднаквост ширум светот, Праведната транзицијата не би имала никакво значење без фундаментално преиспитување на глобалните економски принципи и неоправданоста на постоечките нео-либерални и нео-колонијални регулативи. Клучно е да дебатираме и планираме една подлабока транзиција која „што ќе може да ги трансформира економските и политичките структури што ја репродуцираат, поттикнуваат и засилуваат нееднаквоста. Таквата радикална транзиција бара редефинирање на концептите за економски просперитет и социјална благосостојба. Во нејзината суштина ќе бидат вработувањата кои ќе ги промовираат работничките права и ќе овозможат подобри услови за работа, но истовремено ќе ја опфатат и родовата и расна еднаквост, демократијата и социјалната правда“ (УНРИСД, 2018: 4).

Во овој труд, ние не само што се обидуваме да објасниме што вклучува Праведната транзиција, туку исто така имаме за цел да дадеме насока во широката проблематика во која се движи овој концепт. Прво ќе го истражиме неговото потекло и историјат. Второ, ќе навлеземе подлабоко во различните толкувања на Праведната транзиција. Следно, ќе ја елаборираме важноста на овој концепт во политиките на ЕУ и ќе го анализираме Механизмот за праведна транзиција. На крај, ќе искористиме неколку примери со практични истражувања за да видиме како заедниците и државите можат да го искористат овој концепт за почетна точка кон градењето на подобра иднина.

план за обезбедување на раселените работници не само со финансиски надомест и безбедност, туку исто така, и исто толку важно, со распределување на соодветно работно место и адекватна можност за преквалификација. И второ, дека праведната транзиција е многу повеќе од промена кон обновливи извори на енергија, и во денешницата таа претставува и задолжителна интегрална социјална адаптација, економско преориентирање, адекватно креирање политики и правична прераспределба на ресурсите (Галгочи, 2018).

Клучен промотор на Праведната Транзиција беше Фондацијата Састејнлејбор (Одржлива работа) со седиште во Шпанија, како зелен Тинк-тенк [...] и активна на меѓународно ниво. Оваа Фондација организираше обуки за членовите на синдикатите, објавуваше тематски извештаи, научно-истражувачки студии и предлог политики, а играше клучна улога застапувајќи го гласот на работниците во националниот и меѓународниот политички простор (Програма за животна средина на Обединетите нации (УНЕП),



пример Меколи и други, 2013 година). Таквиот пристап кон праведна транзиција подразбира институционална промена и структурна еволуција на системот. Решенијата не се произведуваат единствено преку пазарните сили или традиционалните форми на наука или технологија, но произлегуваат од модифицираните структури на управување, демократското партиципирање во донесувањето одлуки и од сопственоста (Хили и Бери, 2017 во УНРИСД, 2018).

Трансформативниот пристап кон праведна транзиција, од друга страна, подразбира “реновирање на постојниот економски и политички систем којшто се смета за одговорен за еколошките и социјалните кризи” (Хопвуд и др. 2005; Хили и Бери 2017). Покрај промената на правилата и начините на управување, поборниците на овој пристап промовираат и алтернативни развојни начини што го поткопуваат доминантниот економски систем изграден врз континуиран раст и наметнуваат сосема нови и различни односи помеѓу човекот и животната средина“ (УНРИСД, 2018). Пример за овој пристап е даден од Кооперација Џексон, кој смета дека Праведната транзиција ќе се позиционира ви пошироката борба “за да стави крај на нашата системска зависност од хидро-јаглеродната индустрија и на капиталистичката потреба за бесконечен раст на планета со ограничени ресурси, додека создава на нова, демократска економија која се врти околу одржливите методи на производство и дистрибуција кои се повеќе локализирани и се заеднички поседувани и контролирани“ (УНРИСД, 2018).

Различни нивоа

Во свет кој се карактеризира со управување на повеќе нивоа, иницијативи од страна на Праведната транзиција се потребни на сите нивоа: од компании и економски сектори, до градови и региони, нации, Европската унија и на глобално ниво. На сите овие нивоа, различните специфични предизвици, групите на засегнати страни и односите на моќ покажуваат дека не постои еден единствен модел за праведна транзиција кој ќе одговара на сите. Тие ја откриваат потребата дека треба да се документираат сите различни слоеви, географските разлики и специфичностите на секој одделен случај.

На национално или државно ниво, развиени се сеопфатни стратегии за праведна транзиција во Канадската држава Алберта (види дел 6), меѓу другите. На регионално ниво, германскиот регион Рур дава релативно успешен пример за фундаментална трансформација од економија со јаглен и челик во економија базирана на знаење за временски период од шеесет години (Нејен и др., 2020). И на ниво на компанија, ЕНЕЛ, втора по големина компанија за електрична енергија во Европа со Италија како нејзин главен акционер, планира да ги затвори сите свои центри на јаглен и лигнит до околу 2030-тата година и се обврза на целосно декарбонизирање на својот извор на енергија до 2050-тата година (Смит, 2017).

Неопходни елементи во процесот на праведна транзиција

Од истражувањето спроведено од Хајен и соработниците (2020), процесот на праведна транзиција мора да ги содржи следниве елементи:

- ▶ **Инклузивен социјален и регионален дијалог:** Ова вклучува консултации и преговори меѓу владите и здруженијата на работодавачи и работници, како и невладините организации за животна средина, климата и потрошувачите.
- ▶ **Мерки за ублажување на негативните ефекти врз работниците и регионите:** Овие вклучуваат краткорочни и одбранбени мерки (на пример Компензација за загубите), како и понапредни и проактивни мерки насочени кон структурно преориентирање (како што се политиките за развој на вештини и зазеленувањето на економијата). Регионалните планови за еколошки развој се чини дека се клучни во ревитализацијата на регионите

- со високи концентрации на „кафеави“ индустрии.
- ▶ **Поддршка за работниците при наоѓање работа од индустриите кои опаѓаат.** Основните мерки за олеснување на повторното вработување вклучуваат услуги за правилно вработување, обука за барање работа, помош за преместување, стимулации за вработување на компаниите и поддршка за формирање бизнис.
- ▶ **Поддршка за нови бизниси и создавање пристojна работа:** Владите треба да го поддржат создавањето на нови „зелени економски активности“ со почетни грантови, субвенции за истражување и развој итн. Посебно внимание треба да се посвети на создавање еднакви можности за работа на жените.
- ▶ **Поддршка за специфични региони и заедници:** Националните влади можат да ги поддржат погодените региони и заедници преку инвестирање



во одржлива инфраструктура (мобилност, енергија, итн.) и повторно да ги вратат јавните институции во погодените региони. Поддршката од горе надолу треба да биде во склад со процесите од долу нагоре за развој на визии и идеи за иднината на регионот.

- ▶ *Овозможување на сите граѓани да живеат одржлив живот:* Финансиската поддршка за енергетски ефикасно реновирање на становите, удобен и достапен јавен превоз и мрежи за споделување на алати и услуги за поправка ќе им олесни на групите со ниски примања да се одлучат и стремат за одржлив начин на живот.
- ▶ *Заштита на ранливите домаќинства од енергетска сиромаштија:* Мерките може да вклучат алоцирање на приходите од данокот на јаглерод за помагање на оние кои се најмногу погодени од повисоките цени на енергијата.
- ▶ *Поддршка за погодените компании:* Адаптацијата

на бизнисите може да се олесни преку, на пример, национални даночни реформи, со зголемување на даноците и давачките за потрошувачката на ресурси и емисиите на гасови, а во исто време (и во иста мера) намалување на даноците и давачките за фактор кој продуцира работна сила (инцидентни трошоци за плата т.е. вишок на плата).

Покрај тоа, мора да се стави акцент на потребата и двете да започнат што е можно порано, и да се остави простор и време за постепено прилагодување на плановите од политиките: „Колку порано учесниците ќе ги предвидат, прифатат и спроведат чекорите за подготовка и ублажување на транзициските шокови, толку подобри ќе бидат резултатите“. Оваа потреба треба да биде придружена со „конкретни временски рамки со јасни, конзистентни среднорочни и долгорочни цели“ (Хејен и останати, 2020).

Праведната транзиција во европската унија

Во Европската унија, неодамнешните извештаи се фокусираат на потребата од трансформативна политика, повторувајќи ја итноста искажана во извештајот на IPCC за климата и во извештајот на IPBES за биодиверзитетот. На пример, во првата реченица на извештајот за “Состојбата на животната средина“ од 2020 година се вели дека “Европа се соочува со еколошки предизвици од невидени размери и итност“ (ЕЕА, 2019). Затоа, Унијата „треба да најде начини за трансформација на клучните општествени системи кои се одговорни за животната средина и климата и влијанието врз здравјето - преиспитувајќи ги не само технологиите и производните процеси, туку и потрошувачките модели и начинот на живот. Ова ќе бара итно и договорено дејствување и вклучување на различни политики и чинители од различни области низ општеството за да се овозможат системски промени“ (ЕЕА, 2019).

Со цел да се постигнат овие цели, Европската комисија, покрај постојните еколошки политики, усвои и карта на Европски зелен договор (ЕК, 2019). Зелениот договор има за цел да постигне климатска неутралност во Европската унија до 2050 година со модерна, ефикасна во однос на ресурсите како и конкурентна економија. Составен од околу десет клучни елементи, таа ги покажува стратегиите насочени кон одржливи финансии и мобилност, како и новиот акционен план за циркуларна економија, т.н. стратегија “Од фарма од вилушка“ и Инвестициски план за одржлива Европа

за да се обезбедат потребните финансии. Покрај тоа, Европската унија посветува посебно внимание на својот ново развиен Механизам за праведна транзиција (JTM), којшто е механизам за финансирање составен од три главни столба, воспоставен со цел да се распределат средства на регионите и секторите кои се најмногу погодени од транзицијата и да се осигура дека ова се спроведува на фер и праведен начин (види подолу).

Климатската неутралност и енергетска политика на ЕУ

Бидејќи енергетскиот сектор во моментот е одговорен за повеќе од 75 проценти од емисиите на гасови во ЕУ (ЕК, 2018), тој е клучен сектор во климатската политика. Транзицијата на енергетскиот сектор нуди големи можности за вработување и придобивки од тоа. Истражувачките студии предвидуваат нето придобивки од вработувањето во ЕУ од еден до два милиони работни места во 2030 година (Хејен и др., 2020). Во исто време, со постигнувањето на климатска неутралност секако ќе има далекусежни ефекти врз секторите со фосилно гориво и јаглерод. Ова ќе има значително влијание врз регионите и месностите каде што се концентрирани сектори зависни од фосилно гориво. Важен пример е рударството на јаглен, кое е регионално сконцентрирано претежно во Источна Европа. Челичната, цементната и



хемиската индустрија, исто така, веројатно ќе се сочат со тешки транзиции.

Ако ги разгледуваме животите на граѓаните, со постигнување на неутрална клима може да се има огромни придобивки во јавното здравство, особено за ранливите групи. Во исто време, даноците на јаглерод можат да го поскапат животот (зголемувањето на цените на електричната енергија и греењето). Затоа е важно посебно внимание да се посвети на домаќинствата со ниски примања и невработените. Во овој контекст, Иницијативата за реновациски бран од Европската комисија, дизајнирана да ја подобри енергетската ефикасност на зградите како дел од Европскиот зелен договор, може да биде од голема важност. „Со оглед на трудоинтензивната природа на градежниот сектор, во кој претежно доминираат локалните бизниси, реновирањето на зградите, исто така, игра клучна улога во европското закрепнување од пандемијата со КОВИД-19“ (ЕК 2020). Според Европската Комисија и нејзиниот *“Реновациски бран за Европа – климатско позеленување на нашите згради, создавање работни места, подобрување на животот (2020)”*, денес, само 1% од зградите се подложуваат на енергетски ефикасно реновирање секоја година. Потребна е побрза стапка на реновирање за да се подобри енергетската ефикасност и да се намалат емисиите на гасови.

Циркуларна економија и рентабилност на ресурсите

Во 2020 година, ЕУ вовеле Нов акционен план за циркуларна економија, кој се базира на активности од циркуларна економија спроведени од 2015 година (ЕК, 2020). Ова резултираше со различни стратегии и директиви кои, меѓу другото, се фокусираат на отпадот и пластиката. Важно е што регулативите за еко-дизајн

сега се фокусираат на животниот век, одржувањето, поправката и повторната употреба на продуктите. Додека циркуларната економија е се уште повеќе цел отколку реалност, откако ќе се спроведе, може да донесе многу нови работни места. Исто така, тоа ќе биде придружено со потребата за прераспределба на работните места, бидејќи секторите што работат со сировини многу веројатно ќе се намалуваат во големина, додека секторот за рециклирање и поправка може да доживее значителен раст. Географските разлики исто така може да се зголемат, со трендови како што е создавање работни места во погусто населените области.

Земјоделство

“Системот за храна сочинува 32 проценти од емисиите на гасови на глобално ниво денес. Европа е околу овој просек, со земјоделство кое сочинува 12 проценти од емисиите во ЕУ, на што мора да ја додадеме и преработката, пакувањето, потрошувачката на енергија, индустриското земјоделство и многу повеќе. (...) Транзицијата кон агроекологија, намалувањето на потрошувачката на месо и млечни производи, како и користењето на помалку захтевни методи за производство, можат да играат одлучувачка улога“ (Де Шутер, 2018). Покрај тоа, голем број истражувачки студии укажуваат на тоа дека премиот кон одржливо земјоделство може да создаде многу нови работни места со полно работно време низ целиот синџир на производство на храна, бидејќи методите за органско земјоделство се потрудоинтензивни отколку конвенционалното индустриско земјоделство. Како такво, студијата спроведена од Здружението за почва од 2006 година заклучува дека органските фарми во Велика Британија обезбедуваат 32% повеќе работни места по фарма отколку конвенционалните фарми.

Механизмот на праведната транзиција

Интерпретацијата за Праведната Транзиција усвоена од Европската Унија има тенденција да се вклопи во потрадиционалниот наратив за зелен раст. Промовирањето на растот останува клучно и не се смета за некомпатибилно со заштитата на животната средина и социјалниот напредок (Сабата и Фронтеду, 2020). Во нејзините Политички упатства за следната Европска Комисија 2019-2024 година, Урсула фон дер Лејен изјави дека “клучен приоритет на нејзината Комисија ќе биде да ја трансформира Европа во [...] првиот климатски неутрален континент“ (фон дер Лејен 2019 : 5), преку развивање на Европски зелен договор (EGD)“ (Сабата и

Фронтеду, 2020). “Притоа, еден од приоритетите треба да биде да се обезбеди “праведна транзиција за сите“ (исто: 6) (Сабата и Фронтеду, 2020). Европскиот зелен договор треба да послужи како “[...] нова стратегија за раст што има за цел да ја трансформира ЕУ во фер и просперитетно општество, со модерна, ресурсно-ефикасна и конкурентна економија каде што нема нето-емисии на гасови (стакленички гасови) во 2050 година и каде економскиот раст е раздвоен од употребата на ресурси“ (Европска Комисија 2019а: 2)“ (Сабата и Фронтеду, 2020 година).



Политиките и мерките неопходни за постигнување на амбициозните цели на Европскиот зелен договор може да наметнат негативно влијание врз работните места и регионалните економии, особено во регионите кои се зависни од фосилните горива и индустриите со јаглерод. Понатаму, за да се постигне јаглеродна неутралност, потребни се финансиски инвестиции. Со цел да ги поддржи погодените, Европската Комисија предложи создавање на Фонд за Праведна транзиција во јануари 2020 година, како дел од својот Зелен договор. Овој фонд е достапен за сите земји-членки, но најголемиот фокус му е на регионите потенцијално најпогодени од политиките на транзицијата односно каде што ќе треба да се случат најголемите промени. Буџетот предложен од Европската комисија изнесува 40 милијарди евра, што треба да се надолжни со ресурси и од заедничките фондови како и од националното кофинансирање. Фондот ќе биде дел од Механизмот за Праведна транзиција (ЈТМ)

(ЕП, 2020 година). Двата други столба на овој Фонд се шемата InvestEU “Праведна Транзиција” и заемот за јавен сектор на ЕИБ, којшто ќе донесе заедно и приватни инвестиции и јавно финансирање. Вкупниот буџет на Фондот се очекува да достигне 100 милијарди евра (Видуто и Журде, 2020). Но, колку од буџетот оди за земјите-членки на ЕУ? Ова се проценува врз основа на низа социјални и економски критериуми, вклучувајќи вработување и емисии на гасови во регионите. Земјите-членки ќе добијат пристап до Фондот со правење планови за територијална Праведна транзиција, каде што ќе бидат идентификувани најпогодените региони. Во оваа шема, Германија и Полска ќе имаат најголема корист. Две третини од ископувањето јаглен во Европа се одвива во Полска и половина од работните места зависни од јаглен се сместени таму (Галгочи, 2019). Во моментот, Полска не е ниту блиску до планирање за исклучување на јагленот (Поп и де Поус, 2020).

Праведната транзиција во еу: предизвици и можности

Според Франческа Коли од Институтот Егмонт (2019), Механизмот на Праведната Транзиција (МПП), “којшто би требало да добие најмалку 100 милијарди евра преку комбинација на јавни и приватни инвестиции”, има три главни цели: “луѓето и граѓаните кои ќе бидат најпогодени од транзицијата; компании и сектори активни во индустриите со јаглерод; и земјите-членки и региони кои се зависни од фосилни горива и индустрии со јаглерод“. Таа идентификуваше три главни предизвици на кои МПП треба да одговори за да ги постигне своите цели:

- 1. Надминување на фокусот на националните алокации.** Еден од столбовите на Механизмот за праведна транзиција, Фондот за праведна транзиција, беше предмет на критика бидејќи влече од заедничките фондови на ЕУ, што ги поттикна поделбите меѓу (некои од) земјите.
- 2. Фокусирање на повеќе одошто само производството на енергија.** “Праведната транзиција не е само околу производството на енергија и индустриите со јаглерод, туку и околу системски промени [...] неопходни во многу сектори [...] коишто ќе имаат влијание врз работниците, потрошувачите и граѓаните“. Други сектори на кои им е потребна транзиција вклучуваат транспортот, градежништвото и реновирањето.
- 3. Работа со приватниот сектор и засегнатите страни.** Компаниите се основен чинител што треба да се има за време на транзицијата. Затоа е

потребно ЕУ да обезбеди постоење на конкретни регулативи, и на национално и на ниво на ЕУ - на пример цели и временски рокови за постепено исфрлање на фосилните горива. “Важно е да се има предвид дека принципот “загадувачот да плаќа“ не се користи ефикасно кога се употребува за субвенционирање или решавање на резултатите од негативните екстерни влијанија од активностите на компаниите“. Освен тоа, недостасуваат мерки коишто бараат консултации и вклучување на засегнатите страни на различни нивоа. Затоа потребни се дополнителни истраги и повторни проценки.



Истражувачки студии

Во овој дел, ќе покажеме три различни истражувачки студии и на регионално и на национално ниво. Овие примери имаат за цел да го продлабочат нашето разбирање за ефектите во пракса од политиките на праведната транзиција. Додека канадските и шпанските случаи потенцираат некои од предизвиците со кои се соочуваат владите, синдикатите и граѓаните во затворањето и конверзијата на одредени индустрии, истражувачката студија во Јужна Африка е пример за ограничувањата кои ги има праведната транзиција денес како и јазот помеѓу теоријата и практиката во повеќето области на светот.

А. Канада

“Производството на фосилни горива сочинува приближно 8% од БДП на Канада и 15% од извозот на стоки во земјата (Хјуз 2018; Влада на Канада 2018а). Повеќе од 200.000 луѓе работат директно во секторите нафта, гас и јаглен – тоа е околу 1% од вкупната работна сила – и стотици илјади други работат на работни места индиректно врзани за тие индустрии (Мертис-Кирквуд 2018: 16). Во заедниците и регионите каде се произведуваат фосилни горива, делот со којшто учествуваат работните места и економската активност врзани за нафтата, гасот и јагленот е значително поголем. На пример, скоро секое работно место и целата економија на Форт Мекмари, Алберта, којшто е во срцето на песочниот катран, зависи од производството на нафта“. (UNRISD, 2018: 19).

Во ноември 2015 година, канадската влада го објави својот национален план за “забрзување на транзицијата од енергија произведена со јаглен кон природен гас и обновлива електрична енергија“ (Џексон и Хаси, 2019). Меѓу другото, планот вклучуваше и “директива за зголемување на обновливата енергија во оваа покраина од 9% од вкупното производство на електрична енергија во 2015 година на 30% до 2030 година и создавање на Енергетски Ефикасна Алберта [...] Поставената цел од 30% обновлива енергија до 2030 година беше и донесена со закон“ (Џексон и Хаси 2019). “Синдикатите и социјалните и еколошките активисти во Канада со децении се залагаа за праведна транзиција кон почиста економија, но националното исфрлање на јагленот од употреба предизвика нов бран повици за праведна транзиција за погодените работници и заедници“. (UNRISD, 2018: 19).

Во 2018 година, Работничката Федерација на Алберта, соработувајќи со Коалицијата за јаглен, обезбеди договор за транзиција за работниците кои работат со јаглен, вклучувајќи вишок на приходот до 75 проценти од

претходната плата, ваучери за образование во вредност до 12 000 канадски долари, пензиски понуди за постари работници како и додаток за преместување на нови работни места (ITUC, 2018). Ова се некои од лекциите што ги научија:

1. Потребна е праведна транзиција за глобалните промени: малите заедници на работници не би требало да ги сносат трошоците за поголемите промени.
2. Праведната транзицијата мора да ги вклучи работниците во креирањето на политиките за да се ублажат предизвиците со кои ќе се соочуваат.
3. Вклучувањето на работниците треба да има свој механизам за учество.
4. Стравот создава отпор: работниците се грижат за своите работни места и за својата егзистенција. Патот кон климатските активности води низ вистинските заедници и животи.

Б. Шпанија

Откако синдикатите склучија договор за инвестиција во вредност од 205 милиони евра со Владата, Шпанија се обврза да ги затвори повеќето свои рудници за јаглен до крајот на 2018 година. Инвестицискиот договор требаше да ги ублажи загубите на работните места и да обезбеди нови можности во рударските региони (Неслен, 2018 година) “Синдикатите го поздравиле рударскиот договор – кој ги опфаќа и приватните јами во Шпанија – како модел договор. Тој ги спојува шемите за предвремено пензионирање на рударите над 48 години со работите за обновување на животната средина во рударските заедници и шемите за повторна обука за работа во врвни зелени индустрии“ (Неслен, 2018).

Според Тереза Рибера, Министер за еколошка транзиција, Шпанија со овој договор ја решила првата итна задача на владата. Монтсерат Мир, шпански конфедерален секретар за Европската конфедерација на синдикати, рече дека моделот на праведна транзиција може да се примени и на друго место: “Шпанија може да го извезе овој договор како пример за добра практика. Покажавме дека е можно да се следи Парискиот договор без штета [за егзистенцијата на луѓето]. Не треба да бираме помеѓу работа и заштита на животната средина. Можно е да ги имате и двете“ (Неслен, 2018). По затворањето на рудникот за јаглен, на 30 Јуни 2020 година, седум од 15-те шпански центри на јаглен престанаа со работа. Според информациите од Јули 2020 година, наскоро ќе следуваат уште четири, ставајќи ја Шпанија на вистинскиот пат за



на крајот да стане држава која нема да користи јаглен (Луис, 2020).

С. Јужна Африка

Преземено од извештајот на Институтот за истражување при Обединетите нации за социјален развој за 2018 година. Позиционирање на Праведната транзиција (и) во свет со низок јаглерод – државни истражувачки студии: Јужна Африка (стр. 24-5):

Во 2018 година, Националната унија на рударски работници од Јужна Африка (НУМСА) доби судска наредба за блокирање на јавната компанија за електрична енергија Еском да потпишува договори за обновлива енергија со 27 независни производители на електрична енергија. Некои еколошки групи се спротивставија на оваа акција и бараа побрза транзиција и затворање на рудниците за јаглен. Националната унија на рударски работници од Јужна Африка тврди дека тие не се противат на обновливата енергија, туку на приватизираната обновлива енергија. Покрај тоа, тие беа загрижени дека некои еколошки групи не ги земаат предвид ризиците од брзата пазарна транзиција, особено загубите на работни места кои се неприфатливи во контекст на високото ниво на невработеност со кое се соочува Јужна Африка (Кок 2018) како и зголемувањето на цените на електричната енергија коишто работничките класи не би биле во можност да си ги дозволат. Тие ја повикаа Владата да ги следи упатствата од Праведната транзиција за кои се согласила во Парискиот договор. Во земја со огромни нееднаквости и нивоа на невработеност

од 27,7%, клучна грижа е загубата на работни места и опасноста дека приватизираната обновлива енергија ќе ги потенцира уште повеќе нееднаквостите наместо да ги ублажи.

Постојаното потпирање на Јужноафриканската економија на минерално-енергетскиот комплекс, заедно со притисокот од синдикатите да не губат повеќе работни места и да не ги зголемуваат нееднаквостите, за жал, предизвикаа квази-инерција во однос на спроведувањето. [...] И покрај тоа што е направено малку во однос на спроведувањето, Јужна Африка е една од ретките земји што покажува силен интерес за праведна транзиција, што се гледа во некои од нејзините политики. Проблемот е во тоа што честопати има контрадикторни позиции коишто се одразуваат во различни политики.

[...] Кампањата за еден милион климатски работни места, алијанса на труд, социјални движења и популарни организации во Јужна Африка, повикуваат на многу порадикален пристап, вклучително и за заминување од патот за развој на либерален пазар а кон транзиција предводена од јавниот сектор. Оваа транзиција би вклучила префрлување на јавните инвестиции од проекти за фосилни горива кон климатски работни места, коишто ќе можат да се справат со климатските промени но и да создадат вработувања истовремено. Следењето на предложениот пат ќе ја зајакне улогата на локалните самоуправи во зголемувањето на енергетскиот капитал и пристапот, но исто така ќе создаде пристојни работни места. Воедно, може да послужи за поддршка на демократската транзиција на капитализмот на фосилни горива.

Заклучок

во последните децении, порастот на богатство во некои области во светот доведе до зголемување на употребата на ресурсите и емисиите на загадувачи во целиот свет. Паралелно со сегашната Ковид-19 криза, часовникот полека отчукува и за жал нема да има вакцина против климатските промени или еколошкиот распад. Како и да е, кризата Ковид-19 и климатските кризи имаат заеднички карактеристики: “експоненцијално зголемување на опасност којашто погодува одреден ресурс“ и фактот дека сме истовремено соочени и со криза и со итност за вработување (Галгочи, 2020). Сепак, за разлика од пандемијата, еколошката криза со која се соочуваме во моментов не се перципира како директна закана во многу области во светот, едноставно затоа што не чувствуваме

дека животот ни е во непосредна опасност. Во реалноста, многу животи се во опасност, луѓето веќе страдаат, но ние не ја чувствуваме итноста. Како одговор на климатските вонредни состојби, политиките треба да бидат многу поамбициозни, со повеќе инвестиции во, на пример, обновлива енергија и циркуларна економија и поизразена улога на државата која истовремено ги поддржува иницијативите дадени од граѓаните. Станува збор и за правично споделување на трошоците и оптоварувањата поврзани со оваа амбициозна трансформација. Нејзиниот исход треба да биде (зелени) работни места, пристојна работа во окружување со неутрализиран јаглерод, општества засновани на солидарност - и сето ова на локално, регионално и глобално ниво. Решението се наоѓа



во колективните одговори, структурните промени во системите кои обезбедуваат живот и ќе овозможат добар живот за сите луѓе во рамките на планетарните граници (Бренд-Кореа и др. 2020). Иако е направена многу работа во последниве години, ова останува во голема мера недоволно. Темпото со кое природните катастрофи

успеваат една по друга е алармантно. Покрај тоа, последиците најмногу се чувствуваат во позаостанатите делови на светот. Затоа, треба да се заврши многу итна и неопходна работа. Ајде да се зафатиме со работа.

Библиографија

Alexander, D. (2010). The Impact of the Economic Crisis on the World's Poorest Countries. *Global Policy*, 1(1), 118-120. <https://doi.org/10.1111/j.1758-5899.2009.00018.x>.

Brand, U. (2016). How to Get Out of the Multiple Crises? Contours of a Critical Theory of Social-Ecological Transformation. *Environmental Values* 25(5), 503-525. <http://dx.doi.org/10.3197/096327116X14703858759017>.

Brand-Correa, L., Mattioli, G., Lamb, W. and Steinberg-er J. (2020). "Understanding (and tackling) need satisfier escalation." *Sustainability, Science, Practice and Policy*. Vol. 16, N° 1, 309-325. <https://doi.org/10.1080/15487733.2020.1816026>

Colli, F. (2019). "The EU's Just Transition: three challenges and how to overcome them". *European Policy Brief*. Brussels: EGMONT Royal Institute for International Relations. https://www.egmontinstitute.be/content/uploads/2020/03/EPB-59-francesca_final.pdf?type=pdf

De Schutter, O. (2018). System Overhaul: Making Food Sustainable. *Green European Journal*. 21 November 2018. <https://www.greeneuropeanjournal.eu/system-overhaul-making-food-sustainable/>

European Commission (EC) (2018). "A Clean Planet for all: A European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy". 28 November 2018. <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/EN/COM-2018-773-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>
European Commission (EC) (2019). "A European Green Deal – Striving to be the first climate-neutral

continent." https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en#:~:text=Theper cent20EUper cent20aimsper cent20tooper cent20be-,commitmentper cent20intoper cent20aper cent20legalper cent20obligation.&text=Theper cent20EUper cent20willper cent20alsooper cent20provide_moveper cent20towardsper cent20theper cent20greenper cent20economy.

European Commission (EC) (2020). "Allocation method for the Just Transition Fund". 15 January 2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_66.

European Commission (EC) (2020). A New Circular Economy Action Plan: For a cleaner and more competitive Europe. 11 March 2020.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN>

European Commission (EC) (2020). *A Renovation Wave for Europe - greening our buildings, creating jobs, improving lives*. https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-efficiency/energy-efficient-buildings/renovation-wave_en

European Environment Agency (EEA) (2019). *The European environment – state and outlook 2020: Knowledge for transition to a sustainable Europe*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. <https://www.eea.europa.eu/publications/soer-2020>.

Galgóczi, B. (2018). *Just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all – ILO ACTRAV Policy Brief*. Geneva: International Labour Organization https://www.ilo.org/actrav/info/pubs/WCMS_647648/lang-en/index.htm.

Galgóczi, B. (2019). "Why should Just Transition be an integral part of the European Green Deal?" *Social Europe*. 4 December 2019. <https://www.socialeurope.eu/why-should-just-transition-be-an-integral-part-of-the-european-green-deal>.

Galgóczi, B. (2020). "Just Transition: Introduction Webinar with Béla Galgóczi (ETUI)." *Oikos Denktank*. <https://www.youtube.com/watch?v=e-MsGXl8WJ4&t=2816s>.

Heyen, D. A., Menzemer, L., Wolff, F., Bezneea, A. & Williams, R. (2020). *Just transition in the context of EU environmental policy and the European Green Deal*. March 2020. Freiburg: Öko-Institut. https://www.researchgate.net/publication/341129913_Just_transition_in_the_context_of_EU_environmental_policy_and_the_European_Green_Deal.



- Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES) (2019). *Global assessment report on biodiversity and ecosystem services*. E. S. Brondizio, J. Settele, S. Díaz, and H. T. Ngo (eds). Bonn: IPBES secretariat.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2018). *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*. V. Masson-Delmotte, P. Zhai, H.-O. Pörtner, D. Roberts, J. Skea, P.R. Shukla, A. Pirani, W. Moufouma-Okia, C. Péan, R. Pidcock, S. Connors, J.B.R. Matthews, Y. Chen, X. Zhou, M.I. Gomis, E. Lonnoy, T. Maycock, M. Tignor, and T. Waterfield (eds).
- Geneva: IPCC Secretariat. International Labour Organisation (2015). *Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all*. Geneva: ILO. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/--ed_emp/--emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf
- International Trade Union Confederation (2015). “Climate Justice: there are no jobs on a dead planet”. *Frontlines Briefing March 2015*. https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/ituc_frontlines_climate_change_report_en.pdf
- International Trade Union Confederation (2018). *Just Transition: 12 lessons from Alberta*. 16 November 2018. <https://www.ituc-csi.org/Just-Transition-12-lessons-from-Alberta?lang=en>
- Jackson, E. & Hussey, I. (2019). Alberta’s Coal Phase-Out: A Just Transition? *Corporate Mapping Project*. 20 November 2019. <https://www.corporatemapping.ca/albertas-coal-phase-out-a-just-transition/>
- Lewis, M. (2020). “Spain closes nearly half of its coal fired power stations”. *Electrek*. July 1 2020. <https://electrek.co/2020/07/01/spain-closes-nearly-half-of-its-coal-fired-power-stations/>
- Maynard, R. & Green, M. (2006). *Organic Works: Providing more jobs through organic farming and local food supply*. Bristol: Soil Association. https://www.soilassociation.org/media/4946/policy_report_2006_organic_works.pdf
- Neslen, A. (2018). “Spain to close most coal mines after striking 250m deal”. *The Guardian*. 26 October 2018. <https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/26/spain-to-close-most-coal-mines-after-striking-250m-deal>
- Piketty, T. (2013). *Le Capital au XXIe siècle*. Paris: Seuil.
- Popp, R. & de Pous, P. (2020). “Just Transition Fund can boost European coal phase-out.” *Social Europe*. 17 February 2020. <https://www.socialeurope.eu/just-transition-fund-can-boost-european-coal-phase-out>
- Sabato, S. & Fronteddu, B. (2020). *A socially just transition through the European Green Deal?*. Brussels: ETUI. <https://www.etui.org/sites/default/files/2020-09/A%20socially%20just%20transition%20through%20the%20European%20Green%20Deal-2020-web.pdf>
- Smith, S. (2017). *Just Transition: A report for the OECD*. Brussels: Just Transition Centre. <https://www.oecd.org/environment/cc/g20-climate/collapsecontents/Just-Transition-Centre-report-just-transition.pdf>
- Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J., Cornell, S. E., Fetzer, I., Bennett E. M., ... Sorlin, S. (2015). Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science*. 347(6223), 736-747. DOI: 10.1126/science.1259855.
- United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD) (2018). *Mapping Just Transition(s) to a Low-Carbon World*. Geneva: UNRISD. [https://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFrame-PDF?ReadForm&parentunid=9B3F4F10301092C7C12583530035C2A5&parentdoctype=book&netitpath=80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/9B3F4F10301092C7C12583530035C2A5/\\$file/Report---JTRC-2018.pdf](https://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFrame-PDF?ReadForm&parentunid=9B3F4F10301092C7C12583530035C2A5&parentdoctype=book&netitpath=80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/9B3F4F10301092C7C12583530035C2A5/$file/Report---JTRC-2018.pdf)
- Van de Pas, R. (2020). *Globalization Paradox and the Coronavirus Pandemic*. The Hague: The Clingendael Institute. https://www.clingendael.org/sites/default/files/2020-05/Report_Globalization_Paradox_and_Coronavirus_Pandemic_May_2020.pdf
- Widuto, A. & Jourde, P. (2020). *Just Transition Fund – Briefing: EU Legislation in Progress 2021-2027 MFF*. Brussels: European Parliamentary Research Service. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646180/EPRS_BRI\(2020\)646180_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/646180/EPRS_BRI(2020)646180_EN.pdf)





Контактирајте со нас: Поврзете се со нас:



GREEN EUROPEAN FOUNDATION

ЗЕЛЕНА ЕВРОПСКА ФОНДАЦИЈА
Rue du Fossé 3, L-1536 Luxembourg (Луксембург)
Седиште во Брисел: Mundo Madou –
Avenue des Arts 7/8, B – 1210 Brussels (Брисел)

t: +32 2 329 00 50
e: info@gef.eu

Посетете ја нашата веб-локација за да дознаете повеќе за нас.



gef.eu

Следете ги нашите социјални медиуми за да бидете информирани за нашите најнови активности и настани што се случуваат низ цела Европа



GEF_Europe



GreenEuropeanFoundation



GEF_Europe